

7. Hospodářské a společenské změny na počátku vrcholného středověku, vývoj českého státu v tomto období

Změny na počátku vrcholného středověku (11. století)

1. Hospodářství

- Agrární revoluce = zdokonalení nástrojů potřebných v zemědělství
 - o Největším vynálezem té doby byl **pluh**, půdu obdělával rychleji a kvalitněji
 - o Byl vynalezen **chomout** pro koně, umožnil koni využít více tažné síly
 - o S tím souvisí, že se začaly používat podkovy, což koním umožnilo lepší pohyb v terénu
 - o Byl zaveden **trojpolní systém** místo dvojpolního, takže se obdělávaly 2/3 půdy
- Vliv lepšího klimatu a záměrná orientace na určité odvětví (Flandry, VB – ovce, vepří)
- Nové plodiny – pšenice, proso, oves, luštěny, hrách
- Začaly se rozšiřovat osevní plochy a tím začal i proces **kolonizace** = osidlování dosud neosídlených okrajově či výše položených míst
 - o 2 typy kolonizace:
 - **Vnitřní** – kolonizaci prováděli obyvatelé státu
 - **Vnější** – půda ve státě byla osidlována jiným národem, např. Němci v Čechách; cizinci zvaní na žádost panovníka
 - o Výhody pro nové osadníky
 - Po určitou dobu nemuseli noví osadníci platit daně (v Čechách to prý bylo 28 let), nazývalo se to **systém lhot**
 - **Právo emfiteuze** (německé právo) – nový osadník si mohl půdu zakoupit do dědičného užívání v mužské linii, vlastníkem půdy byl stále feudál, ale nemohl poddaného ze zakoupené půdy vyhnat. Osadník mohl půdu využívat, dokud se v rodině rodili muži, pokud ne, tak půda byla vrácena feudálovi
- V důsledku všech změn došlo ke zvýšení zemědělské produkce a k oddělení řemesla od zemědělství → **společenská dělba práce**

2. Vznik měst

- Byl to důsledek společenské dělby práce
- Města vznikala na místech **blízko k surovinám** potřebným k řemeslům a k místům odbytu (křižovatky cest, podhradí feudálních sídel, řemeslnické osady, brody řek)
- Města byla **střediska řemesel a obchodu** nebo byla města úmyslně zakládána tam, kde předtím nic nebylo „na zeleném drnu“
- První města byla zakládána v **11. století** v blízkosti středomoří
- Ostatní až ve **12. a 13. století**
- Hodně měst mělo **zemědělský charakter** – většina obyvatel měla za městem ještě pole, kde se pěstovaly plodiny a ve městech se choval dobytek a domácí zvířata, což vedlo ke špatným hygienickým podmínkám a náchylnosti k nemocem

- Založení města realizoval **lokátor**, ten musel zajistit vše, co bylo pro město potřebné
 - o Musel najít místo
 - o Musel udělat urbanistický plán
 - o Musel sehnat finanční prostředky
 - o Musel zajistit výstavbu
 - o Musel sehnat obyvatelstvo
 - o Jeho odměnou byla zpravidla účast ve správě města
- **Rozdělení měst**
 - o **Královská** – půda patřila panovníkovi (Plzeň, Brno, České Budějovice)
 - o **Poddanská** – půda patřila šlechtě nebo církvi (Pardubice, Telč, Roudnice nad Labem)
 - o **Horní** – oblasti, kde se těžilo, také patřilo panovníkovi (Příbram, Jihlava, Kutná Hora)
 - **Urbura** = právo panovníka na vlastnictví veškerých drahých kovů a ražbu mincí ve státě
 - o **Věnná** – královna dostala město věnem (Dvůr Králové, Hradec Králové, Mělník)
- **Rozvoj měst zajišťovala městská práva a privilegia**
 - o **1. Hospodářská**
 - **Právo tržní** – město mělo právo konat trhy (časové omezení podle významu města, např. Praha mohla trhy pořádat denně); časem se ustálil zvyk obchodovat s určitým zbožím na jednom místě (ovocná trh, uhelný trh, dobytčí trh – Karlák, koňský trh – Václavák)
 - **Právo mílové** – v určitém okruhu se nesmělo prosazovat řemeslo, které bylo dominantní pro město
 - **Právo várečné** – město mělo právo vařit a prodávat pivo
 - **Právo nucených cest a nucených skladů** – měli ho jen významná města
 - Cizí obchodníci museli odbočit do měst, kde toto právo bylo
 - Obchodník musel zaplatit clo a zůstat 2-3 dny a nabízet své zboží
 - **Ungelt** = poplatek za skladování zboží zahraničních kupců
 - o **2. Politická**
 - **Právo na hradby** – uděloval ho panovník
 - **Právo hrdelní, právo soudní včetně trestu smrti**
 - Smolné knihy – zápisy o popravách a trestech
 - **Právo samosprávy** – feudál nebo panovník si chtěl založit město, tak si najal lokátora, ten měl najít správné místo a musel mít dost peněz. Náklady na založení se mu pak vrátily a stal se rychtářem, nejvyšším představitelem města
 - o Díky rozkvětu města časem zbohatla část obchodníků a řemeslníků a vytvořili vrstvu nejbohatších (= **patriciát**) a chtěli mít podíl na řízení města → konflikt mezi patriciátem a rychtářem
 - o Patriciát vytvořil vlastní zastupitelský orgán – **12 konšelů v čele s purkmistrem** (ve funkci purkmistra se střídali konšelé)
 - o V čele města nakonec stálo 12 konšelů a rychtář jim byl podřízený a měl na starosti pořádek ve městě
 - o Ve městech začaly vznikat radnice, místo pro zasedání konšelů

3. Přechod z naturálního k peněžnímu hospodářství

- Zboží se začalo prodávat za peníze

4. Společenské změny

- Vznikala **stavovsky rozdělená společnost** na tři vrstvy
 - **1. Šlechta**
 - Získávala majetek dědičně
 - Dětila se na vyšší (pánové) a nižší (rytíři, vladykové a zemani) šlechtu – měřítkem bylo množství pozemkového majetku
 - Šlechta měla vlastní politické cíle, měli spory s panovníkem – panovník chtěl absolutní monarchii, ale šlechta chtěla stavovskou monarchii (šlechta by rozhodovala, ale v čele by byl panovník)
 - **2. Duchovenstvo – církve**
 - Měla hodně majetku a dobré hospodářství a proto tolik bohatla
 - Vzdalovala se od původních ideálů chudoby a skromnosti → odpor v řadách obyčejných lidí → vznikala kacířská hnutí
 - Pozemky měla od panovníka, tudíž byla v lenní závislosti na světské moci
 - **3. Měšťanstvo**
 - Nová sociální vrstva v rámci poddaných
 - **1. Plnoprávní** – využívají privilegií, výsad, ale mají i povinnosti vůči městu (platit daně a výcvik domobrany)
 - Městský patriciát = ti nejbohatší, mají na starost chod a správu města
 - Obchodníci, řemeslníci – jsou majiteli domů a řemesla (obchodu), musejí být zapsáni v cechu, jsou to vyučení mistři
 - Továřiši – pracují pro mistry za mzdu, ale nejsou plnoprávní
 - Učedník – žák, pracuje za stravu a bydlení, je také neplnoprávní
 - **2. Neplnoprávní** - vojáci, nádeníci, příslušníci církve (platí pro ně pravidla církve, nepodléhají vztahům města), studenti, učitelé, ale i chudina
 - Také politické cíle – chtěli být co nejvíce nezávislí na feudálovi – využívali k tomu boje mezi panovníkem a šlechtou → za podporu něco požadovali a tak získávali privilegia
 - **3. Židé**
 - Tvořili samostatnou skupiny, jsou na ně páhány pogromy
 - Vytvářeli ghetta, místa, která obydlují
 - Byli velice vzdělaní, výborní obchodníci a lichváři

Čechy v rozvinutém středověku

- Platily zde změny spojené s vrcholným středověkem (viz. 1)
- Období vlády posledních Přemyslovců (Přemysl Otakar I., Václav I., Přemysl Otakar II., Václav II., Václav III.)

Přemysl Otakar I. (kníže 1192 – 1193, král 1197 – 1230)

- Nastoupil na trůn asi po 25 letech úpadku českého státu, kdy Přemyslovci bojovali o moc (dokonce žádali o pomoc německé císaře a Čechy se téměř dostaly do vazalské závislosti)

- Ale po nástupu Přemysla Otakara I. na trůn se situace obrátila, Přemysl neměl konkurenta (boje skončili) a ve Svaté říši římské vypukly **boje o moc mezi rody Štaufů a Welfů**, čehož Přemysl využíval, několikrát změnil spojenectví a vždy za to něco dostal
- Nakonec podpořil rod Štaufů, kteří získají titul
- **1212 získal Zlatou bulu Sicilskou od císaře Fridricha II.**
 - o Zajišťovala dědické královské právo, nedělitelnost českého území, právo domácí volby panovníka, nezávislost českého království na říši, právo českých králů na investituru (=jmenování) pražských biskupů, právo českého krále volit císaře SŘŘ
- **Vedl úspěšnou sňatkovou politiku**
 - o Syna Václava oženil s Kunhutou Švábskou z rodu Štaufů, takže vzrostla prestiž Přemyslovců
 - o Anežku Přemyslovnu zasnoubil se synem Fridricha II., Jindřichem, ten ale zasnoubení nakonec zrušil a vzal si výhodnější ženu, Markétu Babenberskou ze Štýrska, dědičku rakouských zemí a Štýrska
 - o Anežka to nesla velmi špatně a odvrátila se od světského života k Bohu a věnovala se charitě, založila Anežský klášter na Františku, ve 20. století byla prohlášena za svatou
- Zasahoval příliš do církevních záležitostí – **1222 – konkordát** (= smlouva mezi církví a státem) – je to kompromis mezi Přemyslem Otakarem I. a pražským biskupem Ondřejem a říká, že král nebude zasahovat do chodu církve a církevní majetek je nedělitelný (platilo to pouze pro území Čech, na Moravě byla stále pod vlivem panovníka)
- **Ekonomický rozkvět, největší ve střední Evropě**
 - o **Podporuje kolonizaci**, nová královská města: Žatec, Brno
 - o Rozvoj dálkového i domácího obchodu
 - o **1210 – Mincovní reforma** – zavádí nové mince brakteáty místo denárů (dlouho se neudrží)
- Kultura: vyvrcholení románského slohu (v Evropě je už gotika), narůstá obliba legend, píseň Svatý Václave

Václav I. (1230 – 1253)

- Syn Přemysla Otakara I., byl zvolen díky zásadě **primogenituře** (prvorozenectví)
- Byl velmi štědrý a rozhazovačný, na svém dvoře vydržoval umělce
- Díky německé manželce Kunhutě přišlo do Čech hodně Němců a ti přinesli rytířskou kulturu – Václav I. byl nazýván král rytířů
- V zahraniční politice to nebylo moc dobré, **zhoršily se vztahy se Štaufy**, protože nebyla svatba Anežky
- Uvědomoval si **nebezpečí od mongolských nájezdníků**, nechal opevnit města a mobilizoval armádu
- Václav I. se přestal zajímat o politiku a zanedbával povinnosti krále, což vadilo šlechtě
- **Šlechta se postavila proti králi a do svého čela postavila patnáctiletého syna Přemysla Otakara II.**
- Václav I. se vzbouřil, potlačil vzpouru a svému synu Přemyslu Otakaru II. odpustil
- Na konci své vlády oženil Přemysla Otakara II. s vdovou po Jindřichu VII. (bývalý snoubenec Anežky Přemyslovny), s Markétou Babenberskou

- Markéta Babenberská odešla po smrti Jindřicha do kláštera, kde jí našel Václav I. a provdal ji za svého syna, protože byla stále dědičkou rakouských zemí a Štýrska, byla už celkem stará (50 let) a hlavně ošklivá, Přemysl Otakar II. byl mladý (19 let), ale nemohl s tím nic dělat, obohatil tím české království

Přemysl Otakar II. (1253 – 1278)

- Byl přezdíván **král železný a zlatý**
 - o **Železný** – vládl železnou rukou proti šlechtě a v bitvách spoléhal na těžkou jízdu
 - o **Zlatý** – za jeho vlády byly Čechy velmi bohaté, ale měl by být nazýván spíše stříbrný, protože bohatství stálo hlavně na stříbrném dolu v Jihlavě
- **Roku 1254 podnikl z podnětu papeže křížovou výpravu proti pohanským Prusům**
 - o Cílem bylo rozšířit křesťanství
 - o V Prusku založil město Královec
- Po návratu z Pruska ho čekaly problémy s uherským králem Bélou IV., který toužil po území, jež Přemysl Otakar II. získal sňatkem
- **Roku 1260 proběhla bitva u Kressenbrunnu na řece Moravě**
 - o Každý král byl na jím břehu řeky a čekal, kdo začne
 - o Béla IV. se chtěl přebrodit, a když byla jeho armáda v řece, tak na něj Přemysl Otakar II. zaútočil
 - o Skončilo to uzavřením mírové smlouvy v Prešpurku, kde Béla IV. musel uznat nároky na území Přemysla Otakara II.
- V roce 1262 se rozvedl s Markétou Babenberskou, protože nemohla mít děti a oženil se s vnučkou Bély IV., s Kunhutou Uherskou
- **1260 – 1270 – období vrcholu vlády Přemysla Otakara II.**
- Poté přišel pád související s Německou říší, protože roku 1273 byl volen nový císař
 - o Kandidáty byli Přemysl Otakar II. a Rudolf Habsburský
- P.O. II. neuznal volbu Rudolfa, Rudolf si chtěl zase podřídit Přemysla – to vyvolalo nepřátelství
- Rudolf našel oporu v rakouských zemích i v Čechách od rodu Vítkovců vedených Závišem z Falkštejna
- **Česká šlechta se postavila proti tvrdé a omezující vládě P.O. II. a povstala proti němu**
- **Rudolf dal P.O.II. do klatby, čímž ho exkomunikoval z církve**
- P.O.II. nemohl bojovat proti šlechtě a Rudolfovi zároveň
- Nakonec se Rudolfovi podřídil a ten mu odebral všechna léna kromě zemí koruny české
- **P.O. II. se to nelíbilo a tak roku 1278 proběhla bitva na Moravském poli, kde P.O.II. padl**

Václav II. (1278 – 1305)

- Nenastoupil na trůn hned po smrti svého otce, protože byl moc mladý
- Toho využila šlechta, začala bojovat mezi sebou a zabírala královské hrady a statky
- **Vdova po P.O. II. Kunhuta Uherská se obrátila pro pomoc k Otu V. Braniborskému**

- Když ale přišel do Čech, tak se přidal ke šlechtě a **drancoval Čechy a majetek odvázel do Branibor**
- Zasáhl Rudolf Habsburský – **vznikla dohoda** – Rudolf získal Moravu na 5 let a Ota Braniborský se stal na 5 let správcem českých zemí a poručníkem Václava II. + Václav se musel oženit s Rudolfovou dcerou Gutou
- Oto ale Čechy rozkrádal dál a **Václava s Kunhutou nechal uvěznit na hradě Bezděz**
- V českých zemích stále bojovala šlechta mezi sebou a byl zde hladomor a bída
- Šlechta se nakonec sešla v Praze a dohodla se na ukončení bojů a na dosazení Václava II. na trůn
- Oto chtěl za Václava výkupné, tak mu šlechta nabídla území v severních Čechách
- **1283 byl Václav II. propuštěn** a vypršelo správcování Oty i Rudolfa + Rudolf neuznal územní zisky Oty
- Václav II. byl pořád příliš mladý, a tak se **jeho poručníkem stal Záviš z Falkštejna**, který byl prý milencem jeho matky
- Záviš požadoval navrácení rakouských zemí, ale Rudolf to nechtěl a měl výhodu, že jeho dcera Guta mohla působit na Václava, aby se zbavil Záviše (namluvila Václavovi II., že ho chce Záviš sesadit z trůnu)
- Václav jí uvěřil a tak **nechal Záviše popravit**
- Od roku 1290 vládl Václav II. sám a hned se vzdal požadavku na vrácení rakouských zemí
- **Václav II. obrátil svůj zájem na Polsko, tam vymřel vládnoucí rod Piastovců po meči**
- Jeho žena Guta zemřela a on si vzal Elišku Rejčku, dědičku piastovské koruny, takže byl **roku 1300 korunován na polského krále**
- **Roku 1300 také provedl mincovní reformu** – zavedl stříbrné pražské groše a **vydal Kutnohorský horní zákoník** – upravoval poměry kolem těžby stříbra
- **Roku 1301 vymřel v Uhrách rod Arpádovců** a Václav II. chtěl pro svého syna Václava III. Uherskou korunu
- **Václav III. se stal roku 1301 uherským králem** a byl zasnouben s dědičkou Alžbětou – Václav III. byl ale moc mladý a tak za něj vládl Václav II.
- S růstem Českého státu se vytvořila protipřemyslovská koalice – hlavní slovo v ní mě papež a římský císař Albrecht Habsburský
- Roku 1305 Václav II. zemřel

Václav III. (1305 – 1306)

- **Vzdal se uherské koruny a byl pouze král český a polský**
- Více než vládě se věnoval radovánkám
- **Roku 1306 proběhlo povstání proti české vládě v Polsku**, Václav byl nucen postavit se do čela vojska a jet potlačit povstání
- Než odjel, dal korunu svému švagru Jindřichu Korutanskému
- **Po cestě se stavil v Olomouckém biskupství, kde byl zavražděn**
- **Tímto vymřeli Přemyslovci po meči**
- Česká šlechta řešila otázku, kdo bude králem
- Měl jím být **Jindřich Korutanský**, ale s tím nesouhlasil římskoněmecký císař **Albrecht Habsburský**, ten chtěl za českého krále **svého syna Rudolfa**
- **Albrecht přijel s vojskem do Čech, sesadil Jindřicha K. a dosadil na trůn Rudolfa**

- **1306 – 1307 vládl Rudolf Habsburský**, ale byla tím porušena Zlatá bula sicilská
- Rudolf byl špatný král, a proto proti němu povstala česká šlechta – Rudolf byl ve vojenském ležení, kde zemřel na úplavici kvůli špatné hygieně
- **1307 nastupuje na trůn Jindřich Korutanský** – také nebyl dobrým králem a tak šlechta jednala s **novým římskoněmeckým císařem Jindřichem VII. Lucemburským**
- **Šlechta uzavřela dohodu s císařem** a Eliška Přemyslovna, česká dědička, si vzala císařova syna **Jana Lucemburského**
- **1310 se vzali, přijeli do Čech a Jan musel porazit Jindřicha Korutanského, což nebyl problém**